

Előszó.

K. u. 530 körül Bordeaux városának egy jámbor polgára nagy útra szánta el magát: elzarándokolt a Szentföldre. Dél-Gallián és Észak-Itálián át ment, azután Pannóniában a Dráva mentén, olyan vidéken, mely később a magyar királysághoz fog tartozni, majd a Balkán-félszigetén át szerencsésen eljutott Jeruzsálembe. Hogy utazásából honfitársainak is haszna legyen, vándorlása közben feljegyezte a fontosabb állomásokat és összeírta a szentföldi láttnivalókat. Feljegyzései „bordeaux-i itinerarium” néven ismeretesek.

Ennek a IV. századbéli zarándoknak példáját követve ezer éven át sok francia utazó fordult meg hazánkban. Tekintélyes könyvtára lenne tehát szert, aki összegyűjtené mindazokat a műveket, melyekben francia szerzők magyarországi élményeiket és benyomásait írásba foglalták. Ezek az útleírások e műfajnak minden változatát képviselik. Vannak köztük száraz, szűkszavú, magán használatra készült jegyzetek, többé-kevésbé rendszeres naplók, egy-egy barátához vagy barátnőhöz intézett levelek, minden eredetiséget nélkülöző, tudákos kompilációk, délibábos elmefuttatások, impresszionista rögtönzések és komoly, értékes tanulmányok egyaránt. Íróik közt aránylag sok a műkedvelő. Az utazási irodalom ugyanis jelentékeny részében személyes és alkalmi irodalom. Aki utazik, az hajlandó fontos személynek tartani magát; az utazás valahogy megnöveli az egyéniségét, bizonyos súlyt ad neki s egyhangú, banális, szabályos életében valami újszerűt, merészet, rendkívülit jelent. Könnyen feltámad tehát benne a kísértés, hogy önmaga, esetleg mások számára is, papírra vesse és megörökítse élete e nagy cseményét.

Az utazási irodalomnak e szubjektív és műkedvelő jellege az oka, hogy az írók sorában minden pálya, minden foglalkozás képviselve van. A hazánkról szóló francia útleírások szerzői közt is vannak zarándokok, keresztes vitézek, tudósok, egyházi férfiak, művészek, írók, politikusok, katonák, főurak, kalandorok, hivatásos tollforgatók és dilettánsok egyaránt. Egyesek hosszabb időt töltenek Magyarországon, a legtöbben egy közép- vagy keleteurópai utazás keretében csak átutaznak. Valami különösképen hazánk sohasem csábította őket. Nincsenek olyan történeti és művészeti emlékei, sem olyan természeti szépségei és ritkaságai, sem egyéb láttnivalói, amelyek különösen nagy vonzóerőt gyakoroltak volna az idegenekre. Hogy mégis minden időben elvetődtek francia utazók Magyarországra, azt jórészt földrajzi helyzete, központi fekvése okozta. Könnyen megközelíthető volt azok számára, akiknek Közép-Európában akadt valami dolguk. Egyszersmind útjába esett a ke-

let felé, a Balkán-félszigetre, Oroszországba, Kis-Ázsiába igyekvő nyugateurópai útasoknak is. Ezért kapta a *porta orientalis* melléknevet.

A mai közfelfogás a franciákat nem sorolja az utazó népek közé. Valóban bennük az utazási vágy, a vándorló hajlam nem olyan erős, mint az angolokban, németekben s egyéb germán népekben. Ők jelenleg Európának egyik legzárkózottabb, legkonzervatívabb, régi szokásaihoz és hagyományaihoz leginkább ragaszkodó népe, melyet a modern technika vívmányai nem szédítettek el s a külföldjárás szenvedélye nem ejtett rabul, legalább is nem olyan mértékben, mint Amerika és Európa legtöbb népét. Ezért az idegen nyelvek, országok és kultúrák ismeretét sem tekintik a műveltség feltételének. Egy közmondás szerint „a francia egy olyan úr, aki gomblyukában valami rendjelet hord és nem ismeri a földrajzot.” Azt a külföldimádatot, amely különösen a kisebb és kevésbé művelt népeket gyakran jellemzi s amely rendszeren némi alsóbbrendűségi érzés jele, a franciák nem ismerik, sőt nem jó szemmel nézik az idegeneket, akik hozzájuk mennek tanulni, művelődni, szórakozni. A maguk szép, gazdag és változatos országa kielégíti őket. Van tengerük, vannak magas hegyvidékiek, szelíd, dombos tájak, Rivierájuk, Normandiájuk. Párizsuk, szerteszét az országban tömérdek műemlékük, pompás útjaik, enyhe éghajlatuk, finom ételeik és italaik.

Rége, a középkorban és az újkor első századaiban, mások voltak a franciák. Akkor nagyfokú hódítás- és kalandvágy, terjeszkedési hajlam, vállalkozó kedv jellemezte őket s a világ minden részében lehetett látni francia katonákat, gyarmatosokat, kereskedőket, tudósokat, ügynököket és mindenféle utazókat. Montaigne azonban már akkor azal vádolja őket, hogy nem értenek az utazás művészetéhez; akárhova mennek, mindenütt franciák maradnak; boldogok, ha egy idegen országban honfitársakra akadnak; mindenhol úgy akarnak élni, mint otthon; hiányzik belőlük a külföldi viszonyokhoz való alkalmazkodásnak s az idegen környezetbe való beleélésnek képessége. Ezért felszínesek a megfigyeléseik is, a dolgok mélyére nem tudnak hatolni.

Montaigne kétségkívül túlszigorú volt. A valóság az, hogy akadnak fölényes, elfogult, léha francia utazók (angol s német utazók közt is vannak ilyenek!), akikből a komoly tudás, az éles és elfogulatlan megfigyelőképesség valóban hiányzik s akiknek útleírásai felszínes impresziók, elhamarkodott ítéletek, téves általánosítások, eredetienkedő ötletek alapján keletkeznek. Azonban még ezek is sok esetben értenek hozzá, hogyan kell élményeiket minden fontoskodás és érzelgősség nélkül könnyed, kellemes modorban elbeszélni s ennek fejében az olvasó elnézi tévedéseiket, félreértéseiket és füllentéseiket. Vannak azonban a francia útleírások között és pedig szép számban tárgyilagosságról és alapos ítélőképességről tanúskodó művek is, melyek tanulságos adatokat nyújtanak a magyar művelődés történetéhez és érdekesen tükröztetik vissza, hogy közvetlen, személyes tapasztalatokra támaszkodva a franciák a különböző korokban milyenek látták a magyar földet, népet, jellemet, társadalmat és műveltséget. Egyesek — sajnos, nem mindig a legkiválóbbak — közreműködtek a magyar-francia viszonynak s a franciaországi magyar ország- és nemzetképnek kialakításában is.

Könyvem huszónhárom fejezetében ismertetem azokat a francia út-

leírásokat, melyeknek szerzői a középkortól fogva az első világháborúig hazánkban megfordultak. Vizsgálni fogom, kik voltak ezek az utazók, utazásuknak mi volt a célja és indítóoka, otthonról milyen üzeneteket és előítéleteket hoztak magukkal, milyen tapasztalataik, megfigyeléseik voltak, miféle ismeretsegeket kötöttek hazánkban s munkáik, ha nyomtatásban megjelentek, odahaza, Franciaországban, esetleg nálunk is, milyen visszhangot keltek. Teljességre nem törekedtem, számos jelentéktelen útleírást mellőztem, egy-két munkához az utóbbi évek zavaros könyvtárviszonyai miatt nem tudtam hozzájutni. Úgy gondolom, nem végeztem talán felesleges munkát és sikerült vele némi szolgálatot tennem a mai sorsdöntő időkben fontos ügynek, a külföldi magyarságismeret ügyének.